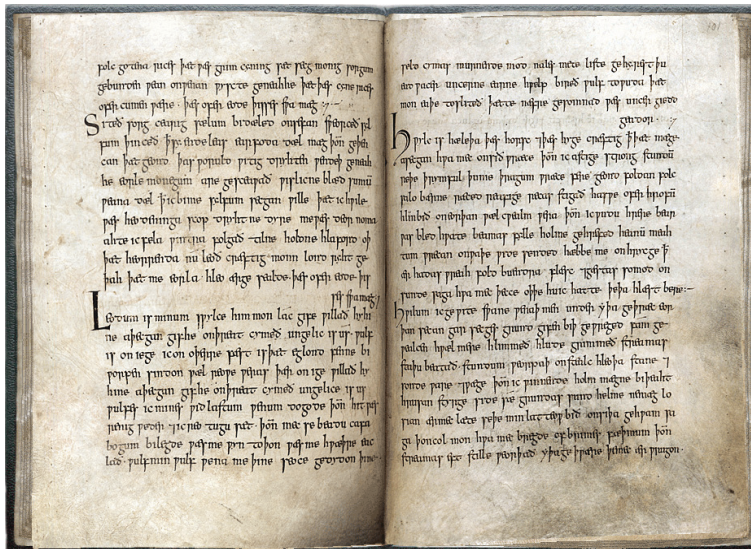

MÚHELY

VARGA KATALIN

A *Wulf és Eadwacer* című óangol elégia magyar fordítása

A *Wulf és Eadwacer* az óangol irodalom egyik legnehezebben értelmezhető alkotása. Szerzője ismeretlen, akárcsak pontos keletkezési ideje, forrásai és témája; többnyire elégiaként szokták besorolni. Az alábbiakban a Bosworth–Toller-féle óangol szótár¹ segítségével elkészített fordításomat fogom bemutatni.

A teljes vers eredeti nyelven:

Lēodum is mīnum swylce him mon lāc gife;
 willað h̄y hine āþecgan gif hē on þrēat cymed̄.
 Ungelic is ūs.
 Wulf is on iēge, ic on oþerre.
 Fæst is þæt ēglond, fenne biworpen.
 Sindon wælrēowe weras þær on iēge;

¹ BOSWORTH, Joseph, & TOLLER, Thomas Northcote: *An Anglo-Saxon Dictionary*, Oxford, Clarendon Press, 1898. Online: bosworthtoller.com. (Utolsó letöltés: 2017. június 21.)

willað h̄y hine āþecgan, gif h̄e on þr̄eat cymed̄.
 Ungelice is ūs.
 Wulfes ic m̄ines wīdlāstum w̄enum dogode;
 þonne hit wæs r̄enig weder ond ic r̄eotugu sæt,
 þonne mec se beaducāfa b̄ogum bilegde,
 wæs m̄e wyn t̄o þon, wæs m̄e hwæpre ēac lād.
 Wulf, m̄in Wulf, w̄ena m̄e þine
 s̄eoce gedydon, þine seldcymas,
 murnende m̄od, nales metelīste.
 Geh̄yrest þū, Eadwacer? Uncerne earne hwelp
 bireð Wulf t̄o wuda.
 þæt mon ēaþe t̄oslīteð þætte n̄æfre gesomnad wæs,
 uncer giedd geador.

A vers az Exeter-kódexben található, és feltételezhetően a 10. század környékén íródott. Számos értelmezése létezik. A beszélő valószínűleg nő, Wulf az ő kedvese, Eadwacer pedig egy másik férfi, aki erőszakkal maga mellett tartja a nőt, az elrablója vagy a férje lehet. Ezenkívül egyik szereplőről sem tudunk semmit. A téma a szerelemhez és a fogsághoz köthető, a szöveg akár siratódalként is értelmezhető. Találhatunk benne utalásokat szexualitásra, esetleg nemi erőszakra, valamint a terhességre és az anyaságra is. A vers forrása az Eddából ismert Völund-ének is lehet, amely tartalmaz hasonló elemeket. Nincs elég információnk ahhoz, hogy ebben biztosak lehessünk, de érdemes megemlíteni, hogy a *Deor* vagy *The Lament of Deor* néven ismert versben, amely közvetlenül a *Wulf* és *Eadwacer* előtt olvasható az Exeter-kódexben, egyértelmű utalásokat találhatunk Völund történetére. A két vers között további hasonlóságokat is megfigyelhetünk, többek között azt, hogy az egész ismert óangol irodalomban csak ebben a két műben található refrén.² Nem zárható ki tehát, hogy valamilyen módon kapcsolódnak egymáshoz.

A szövegben több helyen is találkozhatunk többjelentésű szavakkal, amelyekről nem tudjuk, véletlenül kerültek-e éppen ilyen formában a versbe, vagy a szerző szándékosan épített különböző szójátékokat a szövegbe. Több mondat is van, amely a szóhasználat miatt nem lehet egyértelműen lefordítani. A jelzők, főnevek, sőt a személyes névmások is nagyon zavarosak, nem mindig lehet pontosan tudni, kire utal egy-egy szó. A korabeli közönség valószínűleg jól ismerhette a vers alapjául szolgáló történetet, talán ezért nem volt szükség rá, hogy az író mindent konkrétan megfogalmazzon.

A másik problémát a versben szereplő tulajdonnevek jelentik. Az óangol nevek többnyire beszélő nevek, de nem minden esetben fontos a jelentésük. Itt azonban Wulf névével több – feltehetőleg szándékos – szójátékot is olvashatunk.

² HAYES, Brittany: „Preface” In *Deor* (ford.), 2010. homepages.bw.edu/~uncover/Brittany%20Hayes%20Deor%20Preface.htm (Utolsó letöltés: 2017. június 21.)

A vers a hagyományos óangol alliteráló verselésben íródott. Egy verssor két fél-sorra oszlik, ezek mindegyikében két hangsúlyos szótag található. Az első fél-sor első hangsúlyos szótagja alliterál a második fél-sor első hangsúlyos szótagjával, és ehhez az alliterációhoz csatlakozhat az első fél-sor második hangsúlyos szótagja is, viszont a második fél-sor második hangsúlyos szótagja nem alliterál. A forma nem egyedi, más korabeli kultúrákban is megfigyelhető. Többek között például óészaki és ófelnémet nyelven is íródtak hasonlóképpen alliteráló versek. Óangol alliteratív vers fordításánál figyelembe kell venni, hogy az eredeti verselés alapja a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok váltakozása, ami a magyarban ugyan szintén jelen van, de nálunk sokkal inkább a hosszú és a rövid szótagok közötti különbség adja a nyelv ritmusát. Azonban más korabeli művekkel ellentétben a *Wulf és Eadwacer* sokkal lazábban követi a verselési szabályokat. A hangsúlyok sem mindig szabályszerűen oszlanak meg a fél-sorok között, sőt néhol maguk a fél-sorok is páratlanul oszlanak el.³

Lēodum is mīnum swylce him mon lāc gife,
Népem emberei, mint áldozati bárányt,

willað h̄y hine āþecgan gif h̄e on þrēat cymeð.
Elpusztítanak, ha sereggel érkezne.

Az első problémás szó a *lāc*, ami több jelentéssel bír. Egyrészt lehet „ajándék”, de akár „adomány” vagy „áldozat” is. Ezeket a sorokat úgy értelmeztem, hogy a nép számára ajándék lenne, ha az illető (aki feltehetőleg Wulf) a karjaikba sétálna és megölhetnék. Mégis az áldozat szót választottam, mégpedig a második sorban található *āþecgan* szó miatt. A szó jelentése lehet „elfogyaszt” (ételt), de lehet „megöl” is. Bármelyik jelentéséről van is szó, véleményem szerint az „áldozat” mindkettőhöz jobban köthető, mint az „ajándék”. Az *āþecgan* szónál az „elpusztít” lehet a legmegfelelőbb fordítás, ez átvitt értelemben ugyanis jelentheti az étel elfogyasztását is.

Ungelic is ūs.
Mások vagyunk.

Ennek a sornak ugyan egyértelmű a jelentése, az viszont kevésbé, hogy kire gondol még a beszélő saját magán kívül. Valószínűleg Wulfra.

Wulf is on iēge, ic on oþerre.
Wulf egy szigeten, én egy másikon.

³ Az eredeti óangol kéziratokat folytatólágyosan írták, nem jelölték külön a verssorokat vagy a fél-sorokat, de még két vers között is csak rövid szünetet hagytak. A kutatók az alliterációk és a szöveg ritmusa segítségével állapítják meg, hol kezdődnek az egyes verssorok.

Fæst is þæt ēglond, fenne biworpen.
Erőd-sziget az, elkeríti a láp.

Az *īege* és az *ēglond* egyaránt szigetet jelent. Kérdéses, hogy az első sorban említett két sziget közül melyikről lehet szó a másodikban (és a továbbiakban). Ez nem derül ki egyértelműen a szövegből, habár a további sorok arra engednek következtetni, hogy a beszélő szigetről van szó. A *þæt ēglond* esetében viszont a névelő utalhat mindkettőre, ezért igyekeztem úgy megformálni ezt a sort, hogy mindkét szigetre vonatkozhasson.

A második sorban tökéletesen szabályos alliterációt láthatunk (*fæst és fenne*).

Sindon wælrēowe weras þær on īge.
Megannyian vigyázzák, veszedelmes férfiak.

Willað hȳ hine āþecgan gif hē on þrēat cymeð.
Elpusztítanak, ha sereggel érkezne.

A „sziget” harmadik szinonimáját tárgyias igeragozással kikerültem, és az alliterációt is megtartottam. A második sor a refrén része, az eredeti szövegben nem történt semmi változás az előzőhöz képest, így én sem módosítottam rajta.

Ungelīce is ūs.
Mások vagyunk.

A vers harmadik sorához képest itt annyi változás van, hogy az *ungelīc* melléknév helyett az *ungelīce* határozószóként szerepel. Ez a mondat jelentését nem befolyásolja olyan mértékben, hogy a magyar fordításon változtatni kelljen.

Wulfes ic mīnes wīdlāstum wēnum dogode,
Határtalan hitem hajszolta Wulfomat,

A *dogode* szó jelentése nem egyértelmű, de lehetséges, hogy a mai angol *to dog* („követni valakit”) ige óangol alakja, és talán egy szójáték akart lenni Wulf nevével.⁴ A szó azonban egyetlen másik óangol nyelvemlékben sem szerepel, és sok modern átiratban *hogode* („gondolni”) áll helyette. Én az első lehetőséget választottam, bár a szójátékot nem sikerült visszaadni a magyar változatban.

þonne hit wæs rēnig weder ond ic rēotugu sæt,
Szakadó esőben szívem szakadt meg,

⁴ OSBORN, Marijane. „Dogode in Wulf and Eadwacer and King Alfred’s Hunting Metaphors”. In *ANQ: A quarterly Journal of Short Articles, Notes, and Reviews* XIII. 2000/4. 3–9. oldal

þonne mec se beaducāfa bōgum bilegde,
S mikor egy hős harcos húzott karjaiba,

wæs mē wyn tō þon, wæs mē hwæpre ēac lād.
Édes öröm volt az és keserű bánat.

A második sorban a *bōgum* szót a legtöbb fordító „karoknak” fordítja, de a szó jelenthet „szegyet” is; ebben az értelemben kifejezetten állatok mellkas feletti részére használták. Nem tudjuk pontosan, mire utal a mondat; ha a *beaducāfa* Wulf, akkor ez újabb szójáték lehet a névvel. Úgy gondolom, nem róla van szó – egyrészt ezért választottam a „kar” jelentést, másrészt azért, mert az eredetiben a szó többes számban van, *szegey* jelentéssel pedig nyilván egyes számban használnák.

A „þonne mec se beaducāfa bōgum bilegde” több szempontból is szabálytalanul alliteráló verssor. Az alliteráló hangsúlyos szótag hiányzik a legelső helyről, ahol a szabály szerint lennie kellene, viszont megjelenik az utolsó helyen, ahol nem szabadna állnia.

Az utolsó sorban nagyon rövidnek tűntek a félsorok, ezért a *hwæpre* szót ellentétes jelentésű jelzős szerkezetekkel helyettesítettem.

Wulf, mīn Wulf! wēna mē þīne
Wulf, én Wulfom! Végezni velem

sēoce gedydon, þīne seldcymas,
Reményeim fognak, ritka jöttöd,

murnende mōd, nales meteliste.
S égető érzelmeim, nem az éhínség.

Ezekben a sorokban a szavak jelentése nagyjából egyértelmű, csak az elemek elrendezése okozott problémát. Néhány helyen fel kellett cserélnem a félsorokat, hogy az alliterációk is kijöjjenek, és a mondat értelme is megmaradjon a magyar változatban. Az alliterációk nem mindenhol sikerültek szabályosra, viszont az eredeti nyelvű szövegben is találhatunk szabálytalanságot a második és a harmadik sorban.

Gehyrest þū, Eadwacer? Uncerne earne hwelp
Hallod-e, Eadwacer? Kettőnk nyomorult kölykét

bireð wulf tō wuda.
Az erdőbe viszi a Farkas.

Ennél a résznél kérdéses, kiknek a kölykéről van szó. Az én értelmezésem szerint Eadwacer (aki a korábban említett *beaducāfa*) és a beszélő közös gyermekéről.

Valamint azt sem lehet tudni, hogy a *wulf* szó köznévként vagy személynévként értendő-e.⁵ Valószínűleg szándékos szójáték, amit a magyar változatban nem lehet teljes egészében visszaadni. Nagy kezdőbetűvel utalok arra, hogy tulajdonnévről van szó.

Ʒæt mon ēaƷe tōsliteð Ʒætte næfre gesomnad wæs,
Ember könnyen elválasztja, mi egybe nem szerkesztetett:

uncer giedd geador.
A kettőnkéről szóló dalt.

Az utolsó előtti sor bibliai utalás: „A mit azért az Isten egybeszerkesztett, ember el ne válaszsza.”⁶

A teljes vers magyarul:

Népem emberei, mint áldozati bárányt,
Elpusztítanak, ha sereggel érkezne.
Mások vagyunk.
Wulf egy szigeten, én egy másikon.
Erőd-sziget az, elkeríti a lép.
Megannyian vigyázzák, veszedelmes férfiak.
Elpusztítanak, ha sereggel érkezne.
Mások vagyunk.
Határtalan hitem hajszolta Wulfomat,
Szakadó esőben szívem szakadt meg,
S mikor egy hős harcos húzott karjaiba,
Édes öröm volt az és keserű bánat.
Wulf, én Wulfom! Végezni velem
Reményeim fognak, ritka jöttöd
S égető érzelmeim, nem az éhínség.
Hallod-e, Eadwacer? Kettőnk nyomorult kölykét
Az erdőbe viszi a Farkas.
Ember könnyen elválasztja, mi egybe nem szerkesztetett:
A kettőnkéről szóló dalt.

⁵ A kéziratokban nem használtak nagy kezdőbetűt a tulajdonnevek jelölésére. Léteztek ugyan külön kis- és nagybetűk, de nagybetűket többnyire csak az egyes versek legelején használtak, és arra szolgáltak, hogy két, egymástól független művet elkülönítsenek. Így aztán nem a *Wulf és Eadwacer* az egyetlen olyan mű, amelyben nem egészen világos, hogy egy adott szót köznévként vagy tulajdonnévként kell értelmezni.

⁶ Máté 19,6 (Károli Gáspár ford.)

Lezárásként álljon itt Benjamin Thorpe 19. századi kutató és fordító híres megjegyzése a verssel kapcsolatban: „of this I can make no sense”.⁷

Rezümé

A Wulf és Eadwacer című óangol elégia magyar fordítása

A cikk a *Wulf és Eadwacer* néven ismert költeményt mutatja be, amely az angolszász irodalom legvitatottabb műve. Az első részben olyan általános információkat közlök a versről, mint feltételezett keletkezési ideje, eredete, forrásai és esetleges kapcsolódása más középkori irodalmi művekhez. Ezután a nehézségekről beszélek, amelyekkel a fordítónak számolnia kell a vers (és bármely más óangol irodalmi mű) magyarra történő fordítása során. A cikk második fele maga a fordítás: sorról sorra, ahol szükséges, magyarázatokkal és megjegyzésekkel kiegészítve mutatom be az elégia magyar változatát.

Kulcsszavak

óangol nyelv, középkor, angolszász irodalom, alliteratív verselés, műfordítás

Abstract

A Hungarian Translation of the Old English elegy Wulf and Eadwacer

The article presents one of the most questioned poems of the Anglo-Saxon corpus, known as Wulf and Eadwacer. The first part of the text is about basic information such as the possible age, background and origins of the poem, as well as its supposed connection to other medieval pieces of literature. Then in the next few paragraphs I talk about the difficulties that a translator has to face during the process of creating a literary translation this text or any other alliterative poem from Old English to Hungarian. The second part is the actual line-by-line translation of the elegy. I inserted additional notes, commentaries and footnotes wherever I found it necessary.

Keywords

Old English language, Middle Ages, Anglo-Saxon literature, alliterative verse, literary translation

⁷ FRY, Donald K.: „Wulf and Eadwacer: A Wen Charm.” In *The Chaucer Review: A Journal of Medieval Studies And Literary Criticism* V. 1971. 247–263.